

18 жовтня - Європейський день боротьби з торгівлею людьми

Європейський день боротьби з торгівлею людьми започаткований 18 жовтня 2007 року Європейським Парламентом як день консолідації діяльності з підвищення рівня обізнаності щодо феномену торгівлі людьми та небайдужості громадськості до цього явища.

Торгівля людьми є глобальним злочинним бізнесом, сучасною формою рабства, що грубо порушує права людини. Ця діяльність є найшвидше зростаючою кримінальною діяльністю у світі. За оцінками Міжнародного центру із запобігання злочинності ООН, щорічний грошовий обсяг за даний транснаціональний злочин становить 30 мільярдів доларів на рік, що робить його другим за величиною після торгівлі наркотиками.

Україна була серед перших країн у Європі, яка у 1998 році встановила кримінальну відповідальність за торгівлю людьми. У Кримінальному кодексі України покарання за торгівлю людьми передбачено статтею 149, яка визначає ці злочинні дії як вербування, переміщення, переховування, передачу або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану особи.

Існує чимало різноманітних видів експлуатації: усиновлення (удочеріння) у комерційних цілях, використання в порнобізнесі, використання у військових конфліктах, залучення до злочинної діяльності, трансплантація чи насильницьке донорство, примус до заняття проституцією, рабство і ситуації, подібні до рабства, примусова праця, залучення в боргову кабалу.

За оціночними даними Представництва МОМ в Україні за час незалежності 230 тис. українців постраждали торгівлі людьми. Українці потрапляють в тенета цього злочину не лише в Україні, але й у Росії, Польщі, інших країнах Європи, Туреччині, США, країнах Центральної Азії та Близького Сходу.

Держава вживає заходів з попередження торгівлі людьми та боротьби з нею, притягнення до відповідальності злочинців та надання допомоги постраждалим.

Міністерство соціальної політики визначено національним координатором у сфері протидії торгівлі людьми, та, відповідно до своїх повноважень, здійснює координацію діяльності органів виконавчої влади, проводить інформаційно – просвітницькій акції, забезпечує встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми та надання допомоги таким особам.

Та попри все, проблема торгівлі людьми не може бути розв'язана на рівні однієї країни: нові виклики та загрози вимагають консолідації - як зусиль інституцій на державному рівні та міжнародної спільноти, так і зусиль кожного з нас. Та

для того щоб протидіяти цьому явищу необхідно чітко розуміти його основні елементи.

Метою торгівлі людьми є експлуатація. Які ж форми експлуатації існують?

По-перше, що слід зазначити, торгівля людьми не тотожна проституції. Ці два явища часто поєднані у публічному дискурсі з тієї простої причини, що більшість поширених сценаріїв торгівлі людьми в Європі належить саме до випадків торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації, продажу жінок за кордон з метою розпусти, використання в порнобізнесі і т.д.

Сексуальна експлуатація – це один з видів експлуатації праці людини, зокрема в галузі проституції (здійснення природних статевих актів, задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчинення будь-яких інших дій сексуального характеру з метою отримання доходів, а не на основі приязні чи особистої симпатії) чи в суміжних з нею сферах. Використання в порнобізнесі – це фактичне використання людини для створення предметів порнографічного характеру, незалежно від її ролі в даному процесі.

У 1902 році в Парижі було проведено Дипломатичну Конференцію, на якій були ініційована низка міжнародних угод про співробітництво у цій галузі, а саме:

- 1) Міжнародний договір від 18 травня 1904 року про боротьбу із торгівлею білими рабнями зі змінами, внесеними в нього Протоколом, затвердженим Генеральною Асамблеєю ООН 3 грудня 1948 року;
- 2) Міжнародна Конвенція від 4 травня 1910 року про боротьбу із торгівлею білими рабнями зі змінами, внесеними в неї вищезгаданим Протоколом;
- 3) Міжнародна Конвенція від 30 вересня 1921 року про боротьбу із торгівлею жінками та дітьми зі змінами, внесеними в неї Протоколом, прийнятим Генеральною Асамблеєю ООН 20 жовтня 1947 року;
- 4) Міжнародна Конвенція від 11 жовтня 1933 р. про боротьбу із торгівлею повнолітніми жінками зі змінами, внесеними в неї вищенаведеним Протоколом.

Правонаступницею згаданих міжнародних документів та проекту Ліги Націй, підготовленого у 1937 році, є Конвенція про боротьбу із торгівлею людьми та експлуатацією проституції третіми особами від 21 березня 1949 року (надалі – Конвенція). Цей документ залишається чинним і до теперішнього часу. Він переважно спрямований на протидію звідництву та експлуатації проституції. Так, згідно зі статтями 1-4 Конвенції країни-учасниці зобов'язуються піддавати покаранню кожного, хто: 1) для задоволення похоті іншої особи зводить, схиляє або спокушає з метою проституції іншу особу, навіть із її згоди; 2) для задоволення похоті іншої особи експлуатує проституцію іншої особи, навіть із її згоди; 3) утримує будинок розпусти або керує ним, або свідомо фінансує чи бере участь у його фінансуванні; 4) здає в оренду або орендує будівлю чи інше

місце навмисно для їх використання з метою проституції третіми особами; 5) готується до вчинення зазначених вище дій чи робить замах на їх вчинення; 6) навмисно бере участь у зазначених діях. Згідно зі статтею 18 Конвенції "сторони у цій Конвенції зобов'язуються - відповідно до умов, установлених їх власними законами - збирати відомості про всіх іноземців, які займаються проституцією, з метою встановлення їх особи і соціального стану, а також з метою виявлення осіб, які спонукали їх залишити свою державу".

Крім репресивних заходів, Конвенцією передбачаються заходи, спрямовані на захист жертв торгівлі людьми. Стаття 19 зобов'язує учасників Конвенції надавати допомогу та підтримку таким особам та закріплює механізм повернення до своєї країни проданих за кордон осіб.

Наступним міжнародним документом цього напрямку була Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 р. Цей документ, насамперед, спрямований на захист прав жінок у політичній, економічній, соціальній та приватній сферах. Відповідно до ст. 6 цієї Конвенції країни-учасниці зобов'язались приймати всі необхідні заходи для протидії торгівлі жінками та експлуатації проституції жінок. Положення цієї Конвенції було розкрито у Декларації про викорінення насильства щодо жінок. Визнання цим документом того факту, що акт торгівлі жінками може вчинюватись з іншою, крім сексуальної експлуатації, метою, було кроком до ширшого розуміння торгівлі людьми.

Відомою у боротьбі з торгівлею людьми серед останніх міжнародних документів стала Гаазька Міністерська Декларація європейських рекомендацій щодо ефективних заходів з попередження та боротьби із торгівлею жінками з метою сексуальної експлуатації 1997 року. У цій Декларації запропоновано цілий комплекс заходів у рамках Європи, Європейського Союзу, країн-кандидатів у члени співтовариства. Торгівля жінками у цьому документі визначається як "будь-які дії, спрямовані на легальне або нелегальне ввезення, провезення, перебування або вивезення з території країни жінок з метою їх прибуткової сексуальної експлуатації, з використанням примушування, зокрема насильства, погроз або обману, зловживання службовим становищем, або іншого тиску, в наслідок якого особа не має ніякого реального та задовільного вибору як тільки скоритися цьому тиску або вчиненим протиправним діям.

Що ж до України то в останні роки збільшується кількість випадків експлуатації з метою трудової експлуатації. У випадку експлуатації праці кінцевою метою торгівлі людьми є саме примусова праця. Про те, що праця є примусовою, може свідчити:

- використання людини, яка працює через погрозу застосування насильства;
- не виплата винагороди за раніше виконану роботу;
- погроза видачі працівника-нелегала органам влади;
- обмеження свободи пересування;
- неповернення невідібраного паспорту або інші обставини.

Поміж іншим, до трудової експлуатації на практиці відносять примусову консумацію та примусове залучення особи до жебрацтва, особливо дітей. Найпоширенішими злочинами щодо неповнолітніх українців є експлуатація в дитячій порностудії, схилення до проституції, дитяча праця у сфері послуг та жебрацтво. Діти в силу свого віку є найменш захищеною та вразливою категорією громадян. За статистикою, в Україні 30% дівчат і 10% хлопців до 14 років ставали жертвами насилля. Торгівля дітьми відноситься до категорії особливо тяжких злочинів, який є одним з найбільш латентних та складних для розслідування злочинів проти волі, честі та гідності особи.

Експлуатація охоплює широке коло ситуацій, пов'язаних з торгівлею людьми і стосується як дітей, так і дорослих, працю яких можуть використовувати на будівництвах, у сільському господарстві, в приватних господарствах чи на тяжких низькооплачуваних роботах.

Для розуміння різниці між торгівлею людьми і рабством слід звернутись до міжнародного законодавства і зрозуміти суть терміну «рабство». Чинними на сьогодні є декілька міжнародних документів, що забороняють рабство та работоргівлю та передбачають заходи протидії цим явищам. Ці документи були прийняті у 30-х 50-х роках ХХ сторіччя, але залишаються актуальними і зараз. Першим з таких документів є Конвенція про рабство від 25 вересня 1926 року зі змінами від 7 грудня 1953 року. У частині 1 статті 1 цієї Конвенції наголошується, що «рабство – це такий стан або становище людини, над якою здійснюються атрибути права власності або деякі з них». Згідно зі статтею 2 цього документа країни-учасниці зобов'язались «продовжувати домагатися повної ліквідації рабства у всіх його формах». Наступним міжнародним документом є Додаткова Конвенція про скасування рабства та інститутів, тотожних з рабством від 7 вересня 1956 року. Згідно з пунктом с) статті 7 згаданої конвенції «під работоргівлею визнаються і в неї включаються всі дії, пов'язані із захопленням, придбанням якої-небудь особи або із розпорядженням нею з метою обернення її в рабство; всі дії, пов'язані із придбанням раба з метою його продажу або обміну; всі дії щодо продажу або обміну особи, придбаної з цією метою, та взагалі всяка діяльність з торгівлі та перевезення рабів будь-якими транспортними засобами». Заборону рабства також було закріплено в таких авторитетних міжнародних документах, як Загальна декларація прав людини 1948 р. та Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод 1950 р.

Інший напрям боротьби з торгівлею людьми спрямовує зусилля на протидію такому явищу як втягнення у злочинну діяльність. Втягнення у злочинну діяльність – це дії, пов'язані з безпосереднім психічним чи фізичним впливом на особу та вчиненні з метою викликати у неї прагнення взяти участь в одному з кількох злочинів. При цьому можуть використовуватись різноманітні способи впливу.

Залучення в боргову кабалу – фактичне поставлення особи в стан повної матеріальної залежності іншої особи. Експлуатація такої особи триває до тих пір, поки вона не відпрацює свій “борг” (у більшості випадків – ціну, яку за неї було сплачено та витрати пов’язані з її утриманням). Часто такі борги є сфабрикованими, до яких зараховуються суми грошей, витрачених на проживання, харчування та продовження терміну перебування на території іноземної країни за підробленими візами. Таким чином, людина опиняється в запланованій борговій залежності, яка постійно зростає. До неї додаються надумані штрафи (наприклад в сексуальній експлуатації: спізнення до клієнта чи від нього, відмова вживати з клієнтом алкогольні напої та інше).

Усиновлення чи удочеріння в комерційних цілях – це оформлення спеціальним юридичним документом встановлення батьківської опіки над дітьми, позбавленими батьківського піклування, з метою подальшого їх використання для отримання доходів (у жебракуванні, занятті азартними іграми чи для подальшого укладення щодо них угод пов’язаних з фактичною передачею права власності). Про недопущення отримання комерційної вигоди із усиновлення та здійснення посередництва вказують міжнародно-правові документи. Так, відповідно до ст. 32 Конвенції про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення ніхто не повинен одержувати невинуватого фінансову чи іншу вигоду від діяльності, що стосується міждержавного усиновлення. Тільки витрати та видатки, включаючи розумні професійні гонорари особам, які приймають участь в процесі усиновлення, можуть встановлюватись або виплачуватись. Керівники, адміністратори і службовці органів, що приймають участь в процесі усиновлення, не одержують винагородження за надані послуги, яке є безпідставно високим. При цьому кожна держава - учасниця Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії забезпечує, щоб, як мінімум, наступні діяння і види діяльності були повною мірою охоплені її кримінальним або карним правом, незалежно від того, чи були ці злочини вчинені на національному або транснаціональному рівні, або в індивідуальному чи організованому порядку, зокрема неправомірне схилення в якості посередництва до згоди на усиновлення дитини з порушенням застосованих міжнародно-правових актів щодо усиновлення.

Використання у збройних конфліктах - використання особи для виконання нею бойових завдань, пов’язаних з поваленням державної влади або порушенням суверенітету і територіальної цілісності інших держав тощо. Збройні конфлікти стають каталізаторами збільшення фактів торгівлі людьми, що обумовлюється багатьма факторами. Серед них – складна криміногенна обстановка в зоні конфлікту, послаблення державних інститутів, дисфункція правоохоронних органів у зоні збройних конфліктів, складність правового статусу непідконтрольних територій, зміна гендерного балансу на окремих територіях та інші.

В умовах збройних конфліктів найбільш розповсюдженими формами торгівлі людьми з метою подальшої експлуатації стають:

- вербування, переміщення, передача, переховування або одержання осіб чоловічої статі з метою поповнення лав особового складу збройних сил сторін, що беруть участь у конфлікті;
- використання примусової праці і рабства для задоволення потреб озброєних груп;
- сексуальна експлуатація (військова проституція, насильницька вагітність);
- втягнення у злочинну діяльність;
- вилучення органів.

Крім того, під час збройного конфлікту факти торгівлі людьми найчастіше супроводжуються вчиненням інших тяжких протиправних дій, як-то сексуальне насильство, катування тощо, або погроза застосування таких дій.

Слід зазначити, що Україна докладє багато зусиль у сфері протидії торгівлі людьми, особливо в частині поширення Національного механізму взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми.